

מעולפת ספירים

במשנתו של הבעש"ט הק'

מצוות התוכחה

יחסי הגומלין שבין החומר והרוח

העולם הזה שאנו נמצאים בו, נברא באופן של מקבל ומשפיע, 'דכר' ו'נוקבא', כשהאחד הוא העולם הפיזי, והשני הוא המטאפיזי, המכונים גם חומר ורוח, גוף ונשמה, גשמיות ורוחניות. **שני רבדים** אלו תלויים הם זה בזה, הא בלא הא לא אפשר ללא מקבל לא ניתן להשפיע, וללא משפיע אי אפשר לקבל.

ה'ריקאנטי', בפירושו על הפסוק 'ואד יעלה מן הארץ, והשקה את כל פני האדמה', מביא את תיאורו של הזוהר הקדוש על הזיקה שבין העולם הגשמי לעולם המטאפיזי באמצעות מחזור המים שבטבע העולים מעלה ושובים למטה במעגל מסתובב וכפי שיבואר.¹ וכן מוסבר בכתבי האריז"ל,² כי תלות זו של הרוח והחומר, מתבטא בעולם שלנו באמצעות מי הגשמים המהירים בין המים העליונים למים התחתונים, המכונים בלשון הזוהר

לומר על ידי הצדיק הנקרא ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ נעשה בריאה ואחדות בין שמים וארץ שהוא המקשר.

¹ כמובא בספיק באר מים חיים (פר בחקותי פכ"ו) בזה"ל: והראית לדעת בזה כי כל הדברים שבעולם הכל מבחינת כלי ומנימיות שהם גוף ונפש. ואפילו התורה הקדושה ומצוותיה הנה כולה הוא מבחינה הזו שרוחניותה הוא כולה שמתויו של הקב"ה ולבושה הוא הפסח מה שאנו לומדים ומבינים בה.

ואמנם נודע למשכיל כי כל הלבושים, נעשים דמות צלם הרוחניות אשר בכל אחד ואחד, כמו לבוש האדם שנעשה על בשר אדם הנה הוא נעשה על דמות הגוף בבתי ידים ורגלים ובצואר וכדומה. הגם שאין דמיון כלל וכלל לבוש האדם לבשר האדם ורוחו הוא ממנו כממזרח למערב על כל פנים הוא נדמה לו בדבר הזה שהוא לבוש אליו ונעשה על מתכונתו. וכן הוא בגוף ונשמת האדם. כי הנה נודע מה שמבואר בספרי חכמי האמת שהנשמה נארגת על רמ"ח אברים רוחניים. וספ"ה גידים רוחניים. והגוף נעשה ברמ"ח אברים וספ"ה גידים גשמיים הוא רק לבוש אל הנשמה שנעשית בצלם הזה והשם **אדם אינו אלא על הנשמה שנקראת אדם והגוף אינו נקרא אדם אלא בשר אדם כמאמר הכתוב** (שמות ל' י"ג) **על בשר אדם לא ייסר וגו' ומה שאנו קוראים על כללות איש אדם אין הקריאה הזאת כי אם על הנשמה שנקראת כן כי היא עיקר חיותו והעמדתו. ואכן בכללות ההמון שאינם מבינים את זאת סוברים שמה שנראה לעיניהם והוא הגוף הוא הנקרא אדם כי אינם מבינים להבחין בין החומר להצורה וסוברים שזה עיקר האדם מה שרואים בעיניהם הגשמיים. וכן בכל דבר דבר עיקר שמו הוא על רוחניותו ושורשו למעלה.**

וכמאמר חז"ל (בראשית רבה י"ז, ד) שאמר הקב"ה להמלאכים על אדם הראשון שהוא חכם יותר מהם והביא לפניהם כל בהמה וחיה לקרוא וכו' לכל אחד ואחד ולא ידעו והאדם קרא שמות לכל בהמה חיה ועוף וכו' וכתבנו מזה במקום אחר כי אדם הראשון השיג בשרש כל דבר למעלה

¹ וראה באריכות על עניין זה בגליון לפר' בלק.

² בראשית ב' ו.

³ וראה מה שמובא בספיק מאור עינים בעניין זה (השמות), שכתב וז"ל: אך הענין שבזה תלויין כל הברכות וכל העונשין ח"ו כאשר יתבאר כי אמרו רז"ל גדול יום הגשמים תחית המתים הענין הוא כי יש נשמות שאין יכולים להתעלות ובהסתלק האדם נשאר נשמתו בדומם כעפר הארץ קברו וכשירוד המטר והארץ תוציא צמחה מתעלה הנשמה מדומם לצומח ואחר כך באכול בעל חי הצומח מתעלה למדרגת בעל חי ואחר כך באכול איש הישראלי הבעל חי ומברך עליו מקדש אותו ומתעלה נשמתו מדבר ואחר כך נשמתהפך ומדבר דברים לפני השם יתברך וצאת הנשמה כהבל פיו ודברו למעלה וזהו תיקונו נמצא מי גרם זה המטר וזהו ממש תחיית המתים שמה שהיה בדומם הנקרא מת נתעלה ולכן גדול יום הגשמים וכו' כי באמת זהו חיותו של הקודשא בריך הוא הורד בעולם רק כבואו לעולם הגשמי הוצרך ונקרא גשמים והנה הארץ מקבלת מן השמים כנוקבא מדורא ולכן מולידה ומצמיחה.

אמנם הלא ידוע כי הם שני הפכים השמים הם רוחני והארץ גשמיות בתכלית וצריך ביניהם דבר ממוצע כי אי אפשר לקרוב ב' הפכים בלי אמצע והצדיק הוא האמצעי שנשמתו היא רוחנית מן העליונים וגופו כשהם צדיקים כתיב (שם) ונתתי גשמיכם וגו' כי יהיה התקשרות ביניהם על ידי אדקים אבל בהיפך נמצא אין מי שיקשרם וזה ועצ את השמים וגו' ובהו נכלל כל הברכות ועונשים כיון שהגשמים הם תחיית המתים וידוע שזו הוא העיקר שבר העולם הבא כמבואר בדרשת רז"ל שהעיקר העולם הבא לזמן תחיית המתים וזהו בראשית ברא וגו' (בראשית א' א) רצה

הקדושה: 'מיין דכרין' ומיין נקבין'.

בתהליך זה של מחזור המים - המוזכר כבר במגילת קהלת' - קיימים ארבעה שלבים: אידוי, עילוי, עיבוי ואיחוי, המכוונים כנגד ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה ועשיה.

מן האוקיינוסים ושאר הימים מתאדה לחות [אידוי], שכבות האוויר רוויות הלחות עולות מעלה עד שכבת האינוורסיה [עילוי], אדי המים מתעבים לטיפות מים מיקרוסקופיות כך שנוצרים עננים [עיבוי], אט אט הן מתלכדות לטיפות גדולות יותר הכבדות מספיק בשביל ליפול [אחוי], ולאחר מכן הן נופלות חזרה לארץ כמשקעים נוזליים, החוזרים לבסוף לאוקיינוסים ולימים דרך נהרות ונחלים, ומתחילים את המחזור מחדש'.

יערוך כמטר לקחי ותוכחתי

מחזור המים הנראה בגשם, מבטא את מערכת היחסים שבין החומר, לרוח, ואת החיצות וההכרחיות של כל אחד בזולתו. התכלית והמטרה העליונה שבבריאה מושגת כאשר שניהם משלימים האחד את רעהו באופן תואם והרמוני.

כמו כן, בימים עברו היה הגשם אחד הביטויים הבלתיים לתלותו של האדם באלוקים, כי כאשר היו מי הגשמים יורדים ומשקים את הארץ, את השדות והכרמים, אזי היה מה לאכול, לעומת זאת כאשר נעצרו השמיים ולא היה מטר, עלול היה האדם לגוע ברעב.

לפיכך, הברכה הראשונה המוזכרת בתורה עבור שמירת חוקי התורה והליכה באורחותיה - שעל ידם מתחברים שני הממדים, הגשמי והרוחני - היא: "ונתתי גשמיכם בעתם".¹

ושמו יתברך מבטיח אותנו שיברך אותנו באור הברכות האמורות באור ברכה זו ובאור ברכה זו כמו ונתתי גשמיכם בעתם ונתתי שלום בארץ והשיג לכם דיש את בציו וגו' וכן כל הברכות האמורות בתורה הכל נאמר שנקבל כל אורות הברכות בזו ובזו והכל ברוחניות. וזה ממילא טפל ונכלל בו שיהיה כל הברכות הגשמיות כי כאשר תרד אור הברכה עליו ממילא בהגיעו בעולם הזה מתלבש כל אור הברכה וברכה בלבשו הגשמיות השייך אליה ומתברך כל בחינת הגשמיות גם כן ומתברך שפע וברכה רבה וחיים עד העולם בכל העולמות שלמעלה ושלמטה. והבן זאת כי אמיתית ונאמנה הוא.

¹ כמובא בספ"ק צדקת הצדיק להרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע (אות רסו) וז"ל: "ובגמרא (שם בעמוד א) איתא טעות זב זומא בהבדל שבין מים עליונים למים תחתונים עיין שם פירוש מים עליונים ומים תחתונים ידוע דהם הנקרא בוהר (ה"ד ר"ז ע"ב) מיין דכרין ומיין נוקבין היינו האתרוגא דלתתא על ידי החשק שבלב והמילוי מלמעלה על ידי החכמה שבמחא.

¹ פרק ה פסוק ז: "כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת".

² וכן נבואר באבן עזרא על קהלת שם.

¹ ראה מדרש תנאים (דברים לב ב): יערך כמטר לקחי אין לקחי אלא דברי תורה שני (משלי ב) כי לקח טוב נתתי לכל תורתיה וה"א (ה"א ח) קחו מוסרי ואל כסף ואין מוסרי אלא דברי תורה שני (שם א ח) שמע בני מוסר אבך ואומי (שם ח לב) שמעו מוסר וחכמו ואומי (שם ד י) החזק במוסר אל תרף וה"א (הושע יד א) קחו עמי דברים ואין דברים אלא דברי תורה שני (ה"א) את הדברים האלה דבר ה'.

² ויקרא כו ד.

וכמש"כ בספ"ק חסד לאברהם (פר בחוקתי): ענין הברכה של ונתתי גשמיכם בעתם (כו ד), כי באמת למה נקרא גשם, ובאמת הוא חיות הארץ שהארץ מקבל ממנו חיות, וצ"ל שנקרא גשם כנגד מעלה, שזה היולי שהארץ מקבל ממנו חיות, הוא באמת גשמיות גדול נגד הטוב והחיות שבא מלמעלה, לכך נקרא גשם.

וראה בספ"ק אהוב ישראל (שבת) שכתב וז"ל: כי ידוע מאד"ל כי הוא חיות ושפע עליון הקודש אך שנתגשם בזה העולם. להולין ריח וטעם לכל העשבים והפירות ולכל המאכלים וליתן תוספות וטענו.

במקום חיותו ובוזה ידע שמו כי עיקר השם של כל דבר הוא שורש רוחניותו וחיותו למעלה. שורש חיותו הוא מאותיות הללו ובצירוף הזה ועל כן נקרא שמו כך כמו למשל שור או כבש או עז הנה שורש חיותם מלמעלה הוא באותיות אלו בצירוף הזה ועל כן שמש כך.

ואולם יש שאין לו לב מבין בזה נדמה לו שגוף השור מה שרואה בעיניו הגשמיים נקרא כך כי אינו רואה כי אם הבשר המכסה את החיות והרוחניות וסוכו שזה הוא על עיקרו והוא שמו ולא כן הוא. והראה כי הנה בשר השור הוא נכסה בעור כולו מראשו ועד רגליו, ואם קריאת השם הוא על המשכה הנראה לעין היה ראוי לקרותו עור כי הלא בעור הוא מחופה כולו, ואמנם האמת כי שמו הוא רק על רוחניותו, והמכסה והלבשו שעליו הוא טפל ובטל נגדו ועל כן זה שמו לבדו כפי חיותו ורוחניותו.

ומזה תדע ותשכיל כי שם כל הדברים שבעולם הכל הוא על רוחניותם, והלבשו והגשמיות שעליו בטל וטפל נגדו ונקרא בכללו על שמו הראוי לו. רק אם רוצים לכוונת שם שהגשמיות לבד יקראו לו בשר השור כי השור הוא הרוחניות ובשרו שעליו נקרא בשר השור.

ומזה ממילא יבין כל יצור כי אין מקום מוצא לקושייהם כלל וכלל. כי עיקר היעודים בתורתנו הקדושה הכל סובב הולך על יעודים הרוחניים, ויעודים הגשמיים ממילא נטפלים ונכללים בהן.

כמו למשל ענין הגשם הנה עיקר הברכה אשר בו מה שהוא מרוה את הארץ ומולידה ומצמיחה ונותן זרע לזרע וגו' הכל הוא מחיית הרוחניות אשר בו שורשו מברכת אלהינו יתברך שמו והוא הוא המברך את הארץ ונותן מחיה לכל בריה כנועד סוד שורשו בשמים ממעל מכוונות מרן הרב האר"י ז"ל (בכחות מוריד הגשם עיין שם) ועל כן אמרו חז"ל (תנחומי עלים) גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו וכו'. ולכאורה מה ענין הגשם לפרוטה שבכיס או לשאר הברכות שמונו שם חז"ל, ואולם האמת הוא כי עיקר הגשם הוא אור הברכה הנשפע מאת המברך ברוך הוא ושם למעלה הוא אור רוחניותו נפלא מלא ברכה ובעת השפעת ברכה הזו מתברכים כל העולמות מאור הנפלא הזה בעת הגיעו לעולם העשיה מתלבש בלבשו גשמיות המטר ויורד אל הארץ לברכה בברכתו ואז כל הברכות יורדין אל העולם ועל כן אפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו וכל שארי הברכות שאמרו חז"ל והאור הזה שמו למעלה גשם וכאשר מבוואר סודו בכוונות האר"י הנזכרים למעלה. ואנו קוראין לטיפת המטר הנראה לעין גשם על שם מקור הברכה אשר בו מלמעלה כי כן שמו שמה. ועבור זה הנה דאי כל הברכות האמורות בתורה לכל היעודים אשר בה. הכל נאמר על יעודים הרוחניים כי שמש העיקר הוא רק למעלה ברוחניות.

זוהי המטרה העליונה שבביראת העולם, לקחת את הממד הגשמי המוגבל, להכיר את חסרונותיו, לזהות את חולשותיו, ולהאיר אותם באמצעות הממד הרוחני, כך שיאהב האדם ויִקבל את עצמו, את האני' הפנימי שבו, כ'חלק אלוך ממעל', כנשמה המזהוה חלק מן האלוקות.

משום כך, נברא האדם מוגבל, מסויג, מתוחם וחסר, על מנת שיוכל להתחבר לבורא יתברך באמצעות קבלתו את עצמו למרות קיומם, וכן באמצעות מילוי אותם, וכפי

שיבואו.

תהליך פיתוח חווית התלות הזו שבין האדם לאלוקים, פותחת בזיהויו של האדם את חסרונותיו, המתבטאת דרך הביקורת העצמית החיובית של האדם הנקראת 'תוכחה', המקבילה בתורה ובנביאים לגשם הבא על הארץ¹⁰ - 'יערוף כמטר לקחי¹¹', "כי כאשר ירד הגשם והשגל מן השמים וגו', כן יהיה דברי אשר יצא מפי¹²', בבחינת משפיע ומקבל¹³', וכמובא בספרי החסידות¹⁴.

וכן איתא בספר¹⁵ "אור לשמים (פ' בחקותי) בזה¹⁶: ונתתי גשמיכם בעתם, פירוש תשיגו השפעת קדושות יהי' בדרך יחוד מקושר דבוק למעלה, וזה בעתם, כי עת רומז ליחוד כנזכר כבר כדברינו יע"ש ודו"ק.

חכמה 'כח' מ'ה' בעונה האמיתית, והם מוכיחים את העם בדברי תוכחה ומוסר שבה מחיים ומשיבים את נפשם, ומורים להם את הדרך אשר ילכו בה והמשה אשר יעשון, ובאם שהשומעין אין משימים את לבם לדבריהם ואין מקיימים אותם זה דומה ממש לעון המר ח"ו, כי כשם שבגשמיית המזריע בלי מקבל יוצא הטפה לריק ר"ל, כמו כן באם שבני ישראל אינם מקבלים הדברי תורה ממנו הדי דבורים יוצאים לחנם ח"ו.

וכן כתב בספר¹⁷ "תב עין (פ' בחקותי) וז"ל: וכשתגיעו למדרגה זו, אזי ונתתי גשמיכם בעתם, פירוש גשמיכם מרמז לבחינת השפעה שלכם, מה שאתם משימים לאחרים כמאמר הכתוב (דברים ט) ובו תדבק, ואמרו ר"ל (ע' שבת קל"ג ע"ב, סוטה י', תנחומא וישלח י' ויקר' כ"ג ע' מילתא שיהי' פ' ג) הדבק במדותיו מה הוא רחום וכו', וזהו שאדם מרחם על אחרים ליתן צדקה לעניים נקרא גשמיים. פירוש בחינת השפעה שלכם, שרועה להשפיע לאחרים ממה שתנוו הש"י, אבל הוא מבקש שיזמין לו השי"ת עניים מהגונים ליתן להם צדקה, ואם הוא בבחי' יראה ואהבה באמת אזי מבטיחנה השי"ת ונתתי גשמיכם בעתם, ר"ל אזי אזמין לכם עניים מהגונים שיהיה הנדקה שלכם בעתם, במקום כריאיו והגון.

וזה מה שכתוב (שמי' טו, טו), ראה דבריך טובים ונכוחים ושומע אין לך מאת המלך, שדבריו המוכיח המה בודאי דברים נכוחים רק ששומע אין להם כי אין משימים ללבם לקיים דבריהם, אבל אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין (משלי טו, לא), היינו האיש החכם ומשכיל על דבר ומטה אונן לדברי המוכיח לשמוע תוכחת מוסר ממנו ולקיים, בקרב חכמים תלין, היינו שלומד עצמו מן החכם שהוא בסוד י' ודרכי על כבוד 'חכמה' 'כח' מה' שיהיה גם כן בבחינה זו להיות בעיניו בתכלית העונה והשפלת נגד גדלות השי"ת, שעל ידי זה יהיה בכחו להמשיך עליו מאור החכמה כל הסובת והברכות.

וראה מה אדיתא בספר¹⁸ "דברי חיים (פ' בחקותי) וז"ל: ולכן אמר הכתוב, אם תהיו מעלים בתורה, וידבוקו בסוד נשמתא דנשמתא אשר עדיין לא נתגלה, והוא מקור היחול לעולם, דתורה חיי העולם, שבתורה נברא העולם כידוע (ב"ר א, א) ונשמתא לנשמתא דאורייתא, והוא כח השרוש היחולי של העולם. ולזה כשידבקו ישראל נשמתם בעול התורה בחקיקה, ונתתי גשמיכם, היינו הגשמי של כל דבר יתפעל בכח היחולי הזה, לפי צורך צריכת לאדם פרטי צדיק הזה, וידוע "עת" נקרא היחולי לזמן, ולזה ונתתי גשמיכם בעתם, היינו החומר של כל מעשה בראיית יהיו דבקים בשרשם, הוא היחולי המכונה עתק ו"עת" בגימ' עשרה פעמים אה"ה ועשרה פעמים יהי"ה שהוא לרמז על יחוד העבר והעתיד כידוע.

¹⁰ וכן איתא בספר¹⁹ "נועם מגדים (פ' שמיני) וז"ל: עוד נקדים, כי אמירת התוכחה בעם הוא נדמה בתורה ובנביאים לירידת הגשם על הזרעים כאשר דבר ראש המדברים אבי כל חוזה יערוף כמטר לקחי כו'. כי הניצוצות הקדושה שבעם הם דוגמת הזרעים הטמונים בקרקע והתוכחה היא כמטר ומצמיח ועושה פרי להלהיב הניצוצות וזהו אומרו הבו גודל כו' מלשון יגדולין והבו ובדברי ישיעה הנביא (ישעיה נ"ג) כי כאשר ירד הגשם על וכן יהיה דברי כו' והארנונו בזה ב"מ"א, וזהו כוונת הכתוב וכו' יתון מים על זרע, הוא אמירת התוכחה על זרע, הם ניצוצי הקדושה שבעם הקדוש. ויראה שיפועו על כל פנים ונפל מנבלתם קצת מנבלות שבהם יפול ארצה עליו בשביל של המוכיח אזי יהיה לבו נכון בטוח טמא הוא לכם שכן הטומאה הוא ברשותכם ויכול תוכל לו לעקרו מכל וכל להגדיל הקדושה אמון כן יהי רצון נ"ל באופן אחד.

¹ זוה"ק ח"א, מ"א ע"א.

²⁰ ראה מה שמובא בליקוט מעם לועז (דברים ד): והנה דברי התוכחה צריכים להאמר לפי המקבלים, יש צריכים לומר דברים קשים כדברונות, אם השעה צריכה לכך, ויש שצריכים לומר בנחת, הכל לפי הענין וחומר האיסור, ותוכחה צריכה לחכמה גדולה. וזהו שאומר משה רבינו לישראל, דברי תוכחה אלו פעמים הם כשעירים עלי דשא, היינו כנעשים עינים היורדים כסערה, ופעמים הם כרביבים עלי עשב, הם גשמים דקים המורפים עלי העשב.

²¹ דברים לב ב.

²² ישעיה נ"ה י.

²³ כמובא בספר²⁴ "מגן אברהם להמגיד מטריס ז"ע (פ' וזאת הברכה) בזה²⁵: כמו כן נקראים הצדיקים יסודי עולם שבדור מומתם שהם גם כן בסוד י' דרכי על נ' כפופה, והמה בעיניהם בבחינת י' נקודה קטנה בסוד

אהבה עצמית

אנו מאמינים באמונה שלימה כי הקדוש ברוך הוא שברא את כל העולמות, הוא כל יכול, בלתי מוגבל, שלם בתכלית השלימות, ואין אמיתות מציאותו תלויה בשום דבר אחר, וכפי שכינוהו רבותינו הראשונים: "מחויב המציאות" בשונה משאר הנבראים המכונים "אפשרי המציאות".¹⁰

ומובא בספרי החסידות כי האני הפנימי של כל אדם, הנשמה שבו, היא חלק מאותו אינסוף¹¹, ביטוי של אותה הוויה מופשטת, אשר על כן יש גם לה יכולות על-

אנושיים, וכוחות בלתי מוגבלים, המתבטאים ב'צלם אלוקים' שבו.¹²

אילולא הייתה נשמה זו של האדם מוקפת בכמה וכמה רבדים מסכים וקליפות, אמור היה האדם לחוש את הנשמה האלוקית, ולהרגיש כי הוא "מחויב המציאות", ואין מעלתו ומציאותו תלויה בשום גורם אחר חיצוני.

לעומת זאת התודעה השכלתנית של האדם גורמת לו לחוש את עצמו כנפרד מאותה הוויה, כנפרד, כחסר, כמגובל, כך שלאורך כל חייו נע האדם ומתרוצץ בין שתי

וייטיבו דרך. הוא ערך ותכונה דמיון גשמי השמים להצמיח הארץ עין בעין.

והוא מאמר משה רבינו עליו השלום (דברים לב ב) 'ערף כמטר לקחי תזל כו. ולאיה ענין דמה לקחו ואמרתו לטל ומטר הלא דבר הוא. אך הוא הדבר אשר נדבר, כי עיני המטר אם יד בארץ לא זרועה גם אם יהיה המטר בתכלית הטוב לא יוליד ולא יצמיח ולא יעשה פרי תבואה וכמו כן אם יזרע האדם זרעוניתו ולא עליהם יהיה הגשם אזי לשוא נעמי ויגע. כן הוא באמירת התוכחה כי בכל איש משראל יש בו ניצוץ הקדוש. אם לא ברשעים פושעי ישראל בנפול אשר כל רוחם יוציא ואין בהם תלוחות של מצוה וקדושה והניצוץ הזה מונח ואינו עושה פרי. ובהתנף עליו החכם הדורש אמרותיו אמרות טהורות כדמיון הגשם שצריך להיות מאוצר הטוב וברכה אזי יערו ניגוד הניצוצות ויצמיחו ויעשו פרי קודש הילולים והו יערף כמטר כו.'

וכן איתא בספר¹³ מאור עינים (פר' אהותו) וז"ל: במסכת תענית אמר ריש לקיש מאי דכתיב ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרים הוא דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת וכו' נאמר עצירה באשה ונאמר עצירה בגשמים נאמר לידה באשה ונאמר לידה בגשמים עד כאן לשון הרש"י ונ"מ מה לתפלל לעצירת גשמים מזמור (תהלים ב) 'ענף ה' ביום צרה כמו שפועלת זה המזמור למקשה לילך כנודע כמו כן פועלת תפלת מזמור זה הוא גם כן לגשמים הנעצרים כי באמת בחי' הלידה היא נשפע ממקור גבוה מעילה לעלול מבחי' משפיע לבחי' מקבל בהשתלשלות העולם לעולם מבחי' דבר לבחי' נוקבא שכל עולם הוא בחי' דבר נגד מה שלמטה ממנו ובחי' נוקבא ומקבל נגד מה שלמעלה ממנו ועל ידי שההולדה צריך להשפיל ליד עד עולם הגשמי הזה ולידה הגשמית מאוד באשה הגשמית וכל שפע הנשפע דרך העולמות הוא בחי' צמצומים כנודע שהתהוות העולמות היא על ידי צמצומים כנודע מתחלת הבריאה שהיה על ידי צמצום כבדי שיוכל להיות הבריאה של העולם ולכן עבור ההשתלשלות הדבר דרך העולמות נתצמצם תמיד ירידת השפע על ידי הקטרוגים והדינים שמתעוררים מבחי' צמצום לדון אותו המקבל אם הוא ראוי והגון לקבל אותו השפע והוא ולכן על שלש עבירות נשים מתות בשעת לדתו וכפירוש רש"י שהשטן מקטרג בשעת הסכנה שהוא מטעם האמור ולכן גם כן הגשמים שהן גם כן מאותן מפתחות שאין נמסרין ביד שליח והן של חיה פיי יולדת ושל גשמים ושל תחית המתים כי עבור שהשפעתן הוא ממקום גבוה מאוד מתעוררים הדינים בירידתן דרך העולמות לדון אותו היחיד או הכלל אם ראויים לקבל השפע והיא המשתלשל מן המקור הגבוה מאוד מעילה לעלול עד הארץ הגשמית הלך שהיא בחי' לידה כמ"ש והולידה והצמיח וגו' ולכן אמרו בש"ס כש רבה ב"ש קשה משא דמטרא כימא דדינא שהוא כן באמת כנ"ל.

¹⁰ כמש"כ הר"י אברבנאל (בראשית פרק א) וז"ל: ומה שראוי שנ בסב' כל זה הוא שכאשר נעין בו בתרץ הנה נשער בו ב' בחינות מצדנו ואם הם אחת מצדו. האחת היא מצד עצמותו ומהותו המחויב המציאות שהוא בתכלית השלמות והוא בלתי מושג זולתו כפי מה שהוא ועל זה יורה השם המקודש בן ד' אותיות הנקרא שם המפורש כמו שכתב הרב המורה כי הוא מיוחס אליו ולא ישתתף בו זולתו וכמו שדרשו ושמו את שמי שמי המיוחד לי ובהבחינה השנית היא מצד השפעתו לכל זולתו שהוא משפיע ממנו כפי שלמותו ולפי שהיה השפעתו כפי כחו ויכלתו הבב"ת לכן ייוחד אליו שם אלהים שהרצון בו. המשפיע הממציא כל הדברים בכוחו וכן יורה על זה שם אל וכמו שאמר אלהי עולם יי בורא קצות הארץ. אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. דעו כי יי הוא אלהים הוא עשאנו. כי אלה כלם זולתם הרבה תמיד יזכרו שם אל ואלהים בענין ההשפעה ובריות הנמצאים ונקרא גם כן שמו אל ר"ל היכול החלטי בהשפעתו כמ"ש ואל יי תדמיון אל. אתה האל עושה פלא ר"ל אתה משפיע ויכולת כ"כ חזק שתוכל לשנות הטבעים ע"ד הפלא.

עוד כתב (שיעורו פרק סו): ולבאר שלא יתדמה הקדוש ברוך הוא לא לגלגלים ולא למניעים הרוחניים אמר שאו מרום עיניכם וראו כי ברא אלה ר"ל העליונים כולם אם השמים המתנועעים ואם הרוחניים המניעים אותם ראו נא בשכלכם שהם כולם נבראים ואני בורא. והוה הבדל עצמי ביניו שאני מחויב המציאות והם אפשרי המציאה.

¹¹ כעין מה שכתוב בס' לקוטים מהבעש"ט (דף ב ע"א) בזה"ל: מהבעש"ט, האותיות של הדיבור נקרא כלים בעלי גבול ומדה הנקרא יש, ומכל שכן במצוות מעשיות כמו תפלין וטלית, הכלי נקרא יש, וצריך להמשיך בתוכו אור הרוחניות הממיה אותו הנקרא אין כי הוא נשמה הנמשך מאין סוף חיי החיים, וכנגד שני בחינות אלו יתחל העולם הבא שנאמר (משלי ד) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, שהוא אור הנשמה שבתוך האוצר והכלי הממיה אותו שנקרא אין.

¹² רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, בכיר תלמידי הגאון מוולוז'ין, מדבר על כך על האל-לוקים כבעל הכוחות כולם, שלאדם שנברא ביצולם האלוקים - שהוא בעל הכוחות כולם - יש גם כוח כזה לשלוט ולהניע את כל הכוחות שביקום, מרומה ועד תחתיתה ולהוסיף קדושה ואור במעשיו ומחשבותיו הטובים אפילו בפמליה של מעלה (ראה נפש החיים, שער א פרק ב). כמו כן, גם רבי יוסף דב סולובייצ' זצ"ל מברא שצולם אלוקים' שבאדם מתבטא הן ביצירתיות הכריזמטית שבו, שבין היתר מאפשרת לו ליצור מודל תפיסתי של העולם ולהפוך מאובייקט לסובייקט, להשתלט על הטבע ולפתח אותו, והן בחיפוש אחר המשמעות שבבריאה ובכמיהה לנגבט (ראש האמונה הבודד, מוסד הרב קוק, תש"ב). וראה באריכות על עניין ה'צלם' בגיליון 'לפר' פינחס.

זווקא על ידי מסוגלותה לשאת את הגוף הגשמי, המדוד והמתוחם, על כל המוגבלות שבו¹⁷.

נמצא, כי ישנם בעבודת האדם שני שלבים, מתחילה עליו קודם לזהות את חסרונותיו, להכיר את מגבלותיו, ולאחר מכן עליו לקבל אותם ולשמוח בכל החלקים המעצבים לו את אישיותו הייחודית, כאשר חלק משלב זה הוא עשיית מצוות ולימוד תורה על מנת להתחבר להשי"ת¹⁸.

ביקורת עצמית

מצד הנשמה היה האדם רואה רק טוב, רק מסוגלות, כמה שיותר אפשריות, הוא לא היה חש במעצורים, וכך הוא היה מאוחד עם האלוקות המופשטת שאכן יכולה ומסוגלת אף היא לכל.

אלא שהגוף גורם לאדם שיראה את הרע שבעולם, את הכישלונות, את המעצורים - "יוסיף דעת יוסיף מכאוב¹⁹", ומלמד את האדם לראות את הקשיים ולהתנהל באופן ביקורתי, לבקר בין טוב לרע, הבא - לפי הבעל שם טוב - מאכילת אדם הראשון מ'עץ הדעת טוב ורע', בשונה מ'עץ החיים' שכולו טוב.

"הפגם של עץ הדעת טוב ורע אמר הבעל שם טוב הקדוש כי זה נקרא התגלות העולמות שנראין נפרדין, והרגשת היש, שהאדם מרגיש בדרך עבודה, נקרא רע של עץ הדעת, ומתחילה היה עץ החיים, היינו שאדם הראשון לא ראה רק

תחושות אלו, כשבמקביל לחסרונותיו הוא חש כל הזמן שאיפה לחוש את אותה שלימות של הנשמה.

כתוצאה מכך, משתוקק האדם להשלים את עצמו כל חייו, בעוד ועוד הישגים והצלחות. הוא בטוח כי כמה שיותר הישגים שהוא ינחל ויסגל לעצמו, כך יבוא מהר יותר על סיפוקו ואושרו.

אלא שהפוכים הם פני הדברים. כל זמן שהאדם בנוי מנשמה בתוך גוף, לא יוכל לעולם להתנתק ממנו, כך שלעולם יחוש את עצמו כחסר. הוא ימשיך לרדוף אחר סיפוקים נוספים, לשאוף להישגים גבוהים, וכל עוד שיהיה עסוק בלהשלים את עצמו עוד ועוד, הרי שאין אדם מת וחצי תאוותו בידו' אלא כיון ש'יש לו מנה רוצה מאתיים'²⁰ ו'אוהב כסף לא ישבע כסף'²¹, הוא לעולם לא ינוח ולא ישקוט, לסיפוק גשמי אין פסגה שממנה כבר אין לאן לעלות.

דרך זו היא אכן חיובית, אולם רק בתחילת הדרך - 'מתוך שלא לשמה בא לשמה'²². רבינו הבעל שם טוב זיע"א מלמד אותנו, כי הדרך באונו מסוגלים להתחבר ולחוש את הנשמה שבנו ואת המסוגלות האלוקית הבתלי מוגבלת שבה, היא דווקא כאשר נקבל באהבה את עצמינו כפי שאנו, למרות כל חסרונותינו²³.

השלימות האמתית נמדדת דווקא מיכולתה לשאת בעצמה גם חסרונות שאינם מחסרים ולו מעט משלימותה - 'כשם שכוחו בבלתי גבול, כך כוחו בגבול'²⁴. כך גם לגבי האדם, כוחה האינסופי של הנשמה המופשטת שבו, מתגלם

והשבחים של המלאכים, כי עליהם אין חידוש, כי אין להם גוף עכו, וזהו שאמרו בגמרא (תענית לא ע"א) אין אשה אלא לנוי רצה לומר הגוף נקרא אשה, וזהו אין האשה כלומר לא ברא הקדוש ברוך הוא את הגוף העכור הזה, אלא לנוי, ליהנות ממנו, שיהיה לו תענוג ממנו.

וראה בספר **תהוות צדיקים** (כללים נוראים מרבי דוב בער מפענירשט, אות יג): **עיקר מה שהקב"ה שלח הנשמה בתגוף השפל הזה הוא זה כי אדרבא כי מזה יש להקב"ה תענוג גדול מאוד בזה כי הנשמה בכלי מלוכלך הנעשה מעפר כי אין דבר גרוע מזה ואעפ"כ נתן תמיד שבח והודאה להקב"ה וזהו חידוש גדול לכן יש להקב"ה מזה השבחים תענוג יותר מהעבודות ושבחיהם של המלאכים כי עליהם אין חידוש כי אין להם עכירות וז"פ בגמ' (כתובות טז) אין אשה אלא לנוי הגוף נקרא אשה וז"פ אין אשה ר"ל הקב"ה לא ברא את הגוף אלא לנוי ר"ל שיהיה לו תענוג ממנו בשבחים והודאות שלו.**

עוד מובא בספר **תפלה למשה** (הקדמה) **כשם הבעל שם טוב זיע"א: ושמעתי ממיר"ה הרב איש אלקים קדוש מו"ה משה סופר נב"מ שאמר כשם הבעל שם טוב על מאמר חז"ל (פסחים קט ע"א) אין שמחה אלא בכשר, אין שמחה למעלה אלא בכשר, שעולה מתא. מבשר דם.**

¹⁷ ראה בגילוינו לפנ' חוקת.

¹⁸ קהלת א יח.

¹⁹ מדרש קהלת רבה א לב, ג יג.

²⁰ קהלת ה ט.

²¹ פסחים מט ע"ב.

²² כ"ש כ"ב בספה"ק **אש קודש** ו'לר"ח ניסן) וז"ל: וזה שמרמו הפסוק "כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו", שהמלאך אין לו גוף נמוך הרבה מנשמתו כמו האדם, וכולו בחינת נשמה, והנשמה היא **מבחינת יושר ששם שמי בקרבנו והוא מקיף את אור אין סוף ששם הנשמה היא העיקר, ולא הגוף**, ולכן "לא ישא לפשעכם", כיון שאצלו ההתפשטות מן הגוף ועליות הנשמה לבד עיקרית.

²³ ע"פ לשון רבינו עזריאל, רבו של הרמב"ן, המובאת בספר דרך אמונה (סיפן ג) בזה"ל: **כשם שהוא ית"ש הוא בלי גבול וכחו הוא בלתי גבול, כן יש לו כח ג"כ בגבול.**

²⁴ וכמובא **מהנעש"ט זיע"א** (ליקוטים יקרים דף י"ד ע"ג) בזה"ל: **עיקר הסוד מה שהקב"ה שולח הנשמה בנוף השפל הזה. אדרבא מזה יש להקב"ה נחת ותענוג גדול מאוד, כי אף שהנשמה בכלי מלוכלך מאוד, כי אין דבר גרוע יותר גשמי מעפר, ואף על פי כן נותנת תמיד שבח והודיה לבוראה וזה חידוש גדול, לכן יש להקב"ה מאלו השבחים יותר תענוג מכל העבודות**

האלוקות, את האינסוף, את המופשט, ובמילים אחרות: עלינו להאיר את חשכת הגוף באור הנשמה.

ביקורת בונה ומתקנת

אילו היה האדם נוצר מושלם, נשמה בלא גוף, מעלות ללא חסרונות, הרי שהוא לא היה נהנה מכלום, לא הייתה קיימת לנשמתו אפשרות לא לתענוג ולא לשעשועים, כי כל אלו נוצרים רק בעקבות עמידה במשימות והתנסות באתגרים, לכן, על מנת שתוכל הנאת הנשמה להיות בשלימות, היא הנוחה בתוך גוף גשמי מלא חסרונות ופגמים, כך שעל ידי הארתם באור אלוקי וקבלתם באהבה וחיבור פנימי, יוכל הוא לבוא לידי תענוג עילאי.

אי לזאת - מסביר הבעל שם טוב זיע"א - כי הביקורת העצמית, אם כן, חייבת להיות בצורה בונה ומתקנת, שיהיה את חסרונותיו רק על מנת להאיר בהם את אור ההויה האלוקית, שהרי האור המופשט יכול להיכנס רק לכלי מוגדר וחסר, ולא על מנת להתעצב אל ליבו ולבכות את מצבו חלילה.

זוהי המשמעות הנכונה של כל עניין הביקורת העצמית המזכרת רבות בספרי החסידות, שאין מטרתה אלא כדי שיעיף האדם להכרה ואימון מלא בכוחותיו שיאמין ויתמוך בהם, ויקבל אמביציה לפעול ולהפעיל, פשוט כדי להשתפר¹⁷.

"לפעמים מטעה היצר הרע לאדם ואומר לו שעבר עביה גדולה, אף על פי שבאמת אינו אלא חומר בעלמא או שאינה עביה כלל, וכוונתו שיהיה האדם בעצבות מכח זה, ויבוטל בעצבותו מעבודת הבורא יתברך שמו, וצריך האדם

החיות של חי החיות אין סוף ברוך הוא, וכמבואר בזהר הקדוש פרשת בהרי"עין שם"¹⁸:

כאשר האדם אינו מסוגל להיפגש עם החסרונות שבו, ואינו יכול לקבל ולאהוב את עצמו למרות שאינו מושלם, הוא מייצר בעצמו ריחוק ושנאה לרע ולחסרונות, ומנסה למצוא אותם בשלושה מקומות: בבורא, במציאות, ובזולת¹⁹.

כך מביא בעל התולדות יעקב יוסף²⁰ בשם רבו מרנא הבעל שם טוב זיע"א:

"שמעתי בשם מורי זלה"ה ביאור משנה²¹ איזה חכם הלומד מכל אדם על פי משל, המסתכל במראה יודע חסרונו וכו' כך בראה חסרון זולתו יודע שיש בו שמץ מנהו וכו', ודבי פי חכם חן":

עוד הביא שם משמיה דהבעש"ט זיע"א בזה הלשון²²:

"כשנותן דופי בבני אדם למצוא בהם מום וחסרון, ובפרט ששונא לעובדי ה', אז ודאי יש בו מום, כמאמר הש"ס בקידושין²³ הוא דקרי לאינשי עבדי זכל הפוסל במומו בפוסל וכו' ומסתמא אדם זה יש בו כל דבר רע, כמו ששמעתי ממורי זלה"ה יתייצב על דרך לא טוב מסתמא רע לא ימאס":

מצד תחושתו של הגוף איננו מסוגלים לקבל את עצמנו למרות החסרונות שבנו, לעומת זאת, הנשמה האלוקית שלנו כן יכולה לעשות זאת, היא לא חווה חסרים, היא לא חשה במוגבלות.

מה שעלינו לעשות הוא להגיע למצב בו כל חיסרון יהווה אצלנו מקור לאתגר נוסף שבאמצעותו ניתן לחוש את

¹⁷ ח"ג ק"ז ב.

¹⁸ ספר צרור החיים דף לח ע"א.

¹⁹ ועל דרך זה מובא בספר **שפתי צדיקים** (בהקדמה ובפרשת תזריע) משמיה דהבעש"ט זיע"א בזה"ל: **מהרב הקדוש האלוקי הבעש"ט ז"ל**, אלו בני אדם שמדברים על צדיק עתק בגאווה ובוז עליהם אמר הכתוב (תהלים י"ה כ"א) שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו, פירוש מי ששולח ידו בשלומי אמוני ישראל, היינו צדיקים ואנשים כשרים. זהו סימן שבדאי חלל בריתו, והוא מקרה הוא בלתי טהור וכו', ולה אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו' (שם ב' ט"ז).

וראה עוד מש"כ בספה"ק **אמרי יוסף** (קט"ט) וז"ל: עוד שמעתי בפירוש הפסוק **בשם הקדוש מוה"ר מנחם מענדל מרומנוב זצלה"ה**, כי הנה ידוע כי כל אדם יש לו מעלה באיזה מדה מה שאין לחבירו, וזה שאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, ר"ל לא תשנא את אחיך במדה טובה שיש בלבבך לומר למה אין בו גם כן המדה טובה זו שיש בך, אלא אדרבא הוכח תוכיה את עמיתך, ר"ל תוכיח את עצמך במדה טובה שיש בחבירך

לומר למה אין בן גם כן המדה טובה שיש לחבירך, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

²⁰ תולדות יעקב יוסף פקודי דף ע"ז סוף ע"ד.

²¹ אבות פ"ד מ"א.

²² שופטים דף קפ"ח ע"ד ד"ה לא תזבח.

²³ דף ע' ע"א.

יד וכמו שכתב בספה"ק **אורח לחיים** (פר' שמיני) וז"ל: וזהו שאמר משה לאהרן קח לך, על דרך (תשע"ד א) קחו עמכם דברים ושבו אל ה', שצריך האדם השב בתשובה לדבר לעצמו דברי תוכחה ולהגדיל החטא אשר עשה, וזהו קח לך **שתקח עצמך בדברי מוסר**, ולא תעלה במחשבתך שעשית מצוה בזה כ"ל, אלא קח לך הקרבן עגל בן בקר לחטאת. בשביל החטא שעשית ולא מצוה. ואחר שתתחרט על החטא ותביא חטאת המשפט לך עגל בן בקר, ותשתתף בצער הקרבן יכופר לך, ותביא איל לעולה, לרמוז **תבוא למדת גבורות להגדיל מעשיך ועשית מנותיך ועבודתיך להאמין בהם** וכמו שכתבנו מקודם.

להבין הרמאות הזה, ויאמר ליצר הרע איני משגיח על החומרא שאתה אומר, שכוונתך לבטל אותי מעבודתי יתברך שמו, ושקר אתה דובר, וגם אם הוא באמת קצת חטא, יותר יהיה נחת רוח לבוראי כשלא אשגיח על החומרא שאתה אומר לי לגרום לי עצבות בעבודתי יתברך שמו, אדרבה אעבוד אותו בשמחה, כי זהו כלל גדול, כי אין כוונתי בעבודה לצורך עצמי רק לעשות נחת רוח לפניו יתברך שמו, ואם כן אף אם לא אשגיח על החומרא שאתה אומר, לא יקפיד הבורא יתברך שמו עלי, כי כל עיקר מה שאיני משגיח עליך הוא מחמת שלא אבטל מעבודתי יתברך שמו, ואיך אבטל מעבודתי אפילו רגע אחד, וזהו כלל גדול בעבודת הבורא שיהיה מעצבות כל מה שיוכל¹¹⁸:

"ואל ירבה בדקדוקים יתירים בכל דבר שעושה שזהו כוונת היצר לעשות לאדם מורא שמה אינו יוצא בדבר זה כדי להביא אותו לעצבות, ועצבות הוא מניעה גדולה לעבודת הבורא יתברך שמו, ואפילו נכשל חס ושלום בעבירה לא ירבה בעצבות, שיבוטל מעבודה, רק שיעצב על העבירה ויחזור לשמוח בהבורא יתברך שמו, כיון שהוא מתחרט בחרטה גמורה ובדעתו שלא ישב לכסלתו בשום פנים ואפילו כשיודע בודאי שאינו יוצא בדבר אחד מחמת מניעות הרבה לא יהיה עצב ויחשוב שהבורא יתברך שמו בוחן לבות וכליות ויודע שרצונו לעשות מן המובחר, רק שאינו יכול, ויחזיק עצמו לשמוח בבורא יתברך שמו, כמו שכתוב¹¹⁹ 'עת לעשות לה' הפרו תורתך, שפעמים יש מצוה שיש בה קצת נדנדו עבירה, אל ישגיח על היצר הרע שרוצה לבטלו מלעשות המצוה, ויאמר ליצר הלא

אין כוונתי באותה המצוה רק מה שאני רוצה לעשות נחת רוח לבוראי יתברך שמו במצוה זו, וכזה יסתלק היצר הרע ממנו בעזרת ה' יתברך, אבל מכל מקום צריך להבחין בשכלו אם יעשה המצוה הזאת אם לאו¹²⁰:

זהו הפירוש ההולם לכתוב במשלי: "מודה ועוֹבד ירוחם"¹²¹, כי אין על האדם להאריך יותר מידי בווידי ובהתעסקות בחיפוש אחר החטאים, אלא צריך להתוודות כמה שצריך - 'מודה', ותיכף ומיד לחשוב על העתיד - 'עוֹבד' - לעזוב את החטאים ולא להתמקד בהם יתר על המידה הנדרשת¹²², כי אין התכלית להתעסק בגוף וחסרונותיו אלא רק להתקרב באמצעות הרגשת החסר שהוא מביא - להאיר את האור האלוקי, ולהתענג עמו כבר בעלמא הדין.

כאשר האדם מוכיח ומבקש את עצמו בצורה חיובית, ומכיר בכך שהחסרונות שלו הינם האמצעי הטוב ביותר ליצור מערכת יחסים משותפת בין שני הרבדים הנגדיים שבו, הגוף והנשמה, או אז זה משיפע גם על צורת ההתייחסות שלו לסובביו, הוא מסוגל להבחין בנקודות הטובות של כל אדם, ולאזהב למרות החסרונות שלהם, ולא רק 'למנות' אלא דווקא 'בגלל' אותם חסרונות¹²³.

זהו סוד קיומו של העולם, המנוהל על ידי הערבות ההדדית שבין בני האדם, כאשר כל אחד משלים את רעהו, כל אדם דואג לשכנו, והא בלא הא לא אפשר¹²⁴, בבחינת "כל ישראל ערבים זה לזה"¹²⁵, שהם כקומה שלימה, כידוע מכתבי

¹¹⁸ צוואת הריב"ש דף ע"ב.

¹¹⁹ תהלים ק"ט, קכ"ו.

¹²⁰ דף ש"ו ע"א.

¹²¹ משלי כח ג.

¹²² קונטרס 'מים חיים' מהאדמו"ר מוויניץ זצ"ל עמ' ז"ד.

¹²³ וכמו שאמר חז"ל בגמ' (תמיד דף כ"א): תניא רבי אומר איזו היא דרך שירה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות, שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם, ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר ולמוכיחים יענם ועליהם תבא ברכת טוב. ויש אומרים יחזיק באמונה יתירה, שנאמר עיני נאמני ארץ לשבת עמדי וגו'.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, כל המוכיח את חבריו לשם שמים זוכה לחלקו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר מוכיח אדם אחר, ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד, שנאמר חן ימצא ממחליק לשון.

¹²⁴ וכמש"כ בספרה"ק מנחם ציון (פר' מטות מסעי) בה"ל: אך טוב וחסד ירדפו כו' (תהלים כג ו). כבר דקדקתי בזה הפסוק כי איך שייך רדיפה גבי טוב, אך הענין כי אמרו חז"ל (תמיד כ"ח) בזמן שתוכחה בעולם טובה בא לעולם, וצריך המוכיח לכל יוף רגע, רק תמיד יחוק את חבריו וירדוף אותו להוכיחו בל יתן דמי לו לעסוק בתורה הקדושה ולעשות הטוב

והישר, ועז"ה התפלל דוד שיהיה שימיו לו מוכיח שירדוף אותו תמיד, שעז"ז יבא טובה לעולם, ואמר כל ימי חיי כולל כל רגעיו, כי נגד החומר העב והעכור צריכים התגברות תמיד בכל רגע, כי בקל יכול להתגבר נגד החלק הנפשי, ואמר כיון שכן שאני חפץ בתוכחה, עז"ז ושבתי בבית ה', ב"ת ה' היינו התורה הקדושה המתחלת בב"ת בראשית, וזהו דאיאת בתקונים (ר"ט ע"א) בראשית ב' ראשית נקודה בהיכליה, רומז על התורה הקדושה, והנקודה היא הפנימיות של התורה, וכיון שחפץ בתוכחה בודאי יעסוק כל ימי חייו, כי בה ימצא כל מיני תוכחות ומוסרים לאורך ימים.

¹²⁵ ראה בספרה"ק אוהב חסד להרה"ר רבי דוד מנאדבורנא ז"ל ע"פ (קמ"ב) שכתב וז"ל: וענין התוכחה היא מצוה מן התורה, כדכתיב (ויקרא י"ט ז') אחריים בעבדות השם, ומקיים אמרם ז"ל (כתובות ז') שיהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות שעושה גם צדקה וגמילות חסדים, ומציל את אחרים ממצות לא תעשה כמו ששומר את עצמו, זהו הנקרא טוב לשמים וטוב לבריות, וראיתי בספר בכור שור על מה שאמרו ז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דקאי רק על מצות עשה, אמנם על מצות לא תעשה נותנים שכר גם בהאי עלמא כמו שראיתי בספר המדות מבעל הליקוטו מוה"רן צוקלה"ה במי שבא דבר עבירה לידו ולא עשה. וראה עוד באריכות על ענין הערבות בגיליון לפרשת ויגש.

תנאי התוכחה

כמו כן, מוזכר בספרי החסידות עוד מרכיבים חיוניים הנדרשים באופן וצורת אמירת התוכחה: יש להוכיח ברמז¹³ ובדרך אגב¹⁴, את אוהבו¹⁵, אם יודע שהוא מוכן להשתנות¹⁶; להוכיח את המעשה ולא את האדם עצמו¹⁷; ביחוד ולא ברבים¹⁸; באופן שלא יעורר דינים, ויש לזכור את הכלל: "כשם שמצווה לומר דבר הנשמע, כך מצווה שלא לומר

ויודע פירושו של השל"ה הקדוש¹⁹ על הפסוק "אל תוכח לך פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך"²⁰, כי המוכיח את חברו אל לו להתייחס אליו בדרך של זלזול וכל"ץ, שהרי אז לא יחפוץ לקבל את דברי תוכחתו, אלא אדרבה, עליו להתייחס אליו כ"חכם", ולהוכיחו מתוך ערבות הדדית ורצון פנימי להעלותו על הדרך הישרה והראויה²¹.

הקטנים כחטא הגדול שהוא מעשה העגל שצריך האדם לעשות תשובה אף על החטא קטן כגדול, וקול להבין.

¹² כדאיתא בספרי"ק **ייטב לב** (פר חקת) וז"ל: או יאמר זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל (וי.ט.ב.) ולהבין אומרו "לאמר דבר", בהקדם לפרש אלה הדברים אשר דבר משה וגו' הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (דברים א. א-ג), והוא על פי מה שכתוב בספרי הק' **הרוצה להוכיח את חברו לא יאמר דברי תוכחה ומוסר בלבד, כי אולי לא יכנסו בלב השומע, על כן העצה לה שמתחלה יבאר איזה פסוק, ובתוך הדברים יטעון וילבש דברי תוכחה**, על דרך כשנותנים לתינוק סמי רפואות מערבים אותו בצפיתים בדבש, וזה שאמר אלה הדברים אשר "דבר" משה (לשון קשה, תוכחה ומוסר) אל כל ישראל וגו', על כן הואיל משה באר את התורה הזאת "לאמר", כלומר התחיל לבאר התורה באיזה פירוש, שיהיה זה אמירה לשון רכה, ועל ידי זה יכנסו גם דברים הקשים לאזני השומעים. וזה שאמר כאן, זאת חקת התורה אשר צוה ה' "לאמר" (תתלה מראה כזה דברי תורה ופירושה, ועל ידי זה) "דבר" אל בני ישראל, קשות, הן דברי תוכחה.

¹³ כמש"כ בספרי"ק **ייטב לב** (פר חקת) וז"ל: ומלבד זה, על דרך הפשוט **דבר זה בחון ובדוק ומנוסר כי לא יתפעל תוכחה כי אם מול אוהבו, ולא מול השונא, כי השונא נדמה לו שאינו בא אלא לקנטרו בדבריו להוכיח חטאיו**, והוא לא תשנא את אחיך בלבבך, (א) הוכח תוכיח וגו' ולא ידמה בעיניו כי אתה נושא עליו חטא, והוא ולא תשא עליו חטא, והבן.

¹⁴ כמובא בספרי"ק **נועם אלימלך** (פר אהרן) וז"ל: דבר אל אהרן אחיך נראה לפרש **הדתורה הקדושה מלמדת לאנשים המוכיחים לבני אדם שלא יוכיחו לאנשים צלים ורקנים אשר בודאי אין דבירהם נכנסים כלל באזניהם** כמו שאמר הכתוב אל תוכח לך רק לאנשים המקשיבים לקול תוכחה ומוסר ורוצים בתשובה אליהם **יגיד יוורה דרכי התשובה**, והוא דבר אל אהרן אחיך רוצה לומר שהוא אחיך ורוצה במעשים טובים ויקבל תוכחה ממך.

¹⁵ כמש"כ רש"י עה"פ "ארור אפס כי עז" (בראשית מט טז) וזה לשונו: **אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפס**.

וכן איתא בגמ' (ברכות י"א): הנהו ברינן דהוו בשבטותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימיתו, אמרה ליה ברוי"א דביתו מאי דעתן, משום דכתיב יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים חטאים כתיב.

¹⁶ כמש"כ בספרי"ק **דברי יחזקאל** (לשבוטות שנת תרמ"א) דבר נורא וז"ל: הטעם כשקורין העשרת הדברות בצבור בטעם העליון וביחיד בטעם התחתון שצריך לומר בטעם העליון לא תרצה בקמץ וביחיד בטעם התחתון לא תרצה וגו' פתחת. יש לומר הרמז דאיתא בגמרא (שבת ד. ב. ג.) מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיהא נתפס על אנשי ביתו באנשי

¹⁷ ואתא בספרי"ק **שם משמאל**, כי לעתיד לבוא יתחדש ע"י מלך המשיח, שכל אחד מישראל יהיה בעצמו קומה שלימה, ולא יצטרך לקבל סיוע מאחר, וכל מה שהיה המצב בעת קבלת התורה שלא היו צריכים לעצת הזקנים שהיו ע"י משה.

והא לך לשונו (פרשת שמייני ופרה, תרע"ו): **ובודאי שזה יהי ישראל באמצעות מלך המשיח, שהוא ישר את ישראל שהיו במעלה זו להיות כל איש קומה שלמה במני עצמו בלתי שיצטרך לקבל סיוע מזולתו**. וכמו בסיני שהגיעו ישראל למעלה זו שלא הצטרכו לעצת הזקנים שהי' באמצעות משה, שהרי אף אחר שקנו מעלה זו, כשהי' משה מרומם מהם לקבל הלוחות, נסתלקה מהם המעלה וזדורו וקבלו פיתוי הערב רב, ובהכרח לומר שכל מה שהגיעו וזכו למעלה זו הי' רק באמצעות משרע"ה, **אלא שבימות המשיח תישאר בהם מעלה זו שיזכו אלי' באמצעות מלך המשיח קנין עדי עד שלא ישתנו לעולם**.

¹⁸ וזה לשון קדשו (בפירושו, דרך חיים תוכחת מוסר): **כשהוכיחם בדברי מוסר, סיפר מעלתם**, רבו לכס אנשים חכמים ונבנים וידעיים כו' (דברים א. יג), הוא על דרך הפסוק 'אל תוכח לך פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך'. **הענין, נשאתה רוצה להוכיח את אחד, אל תאמר לו כן וכך אתה גרוע, כי אז ישנאך ולא ישמע לדבריך**, והוא שאמר 'אל תוכח לך', שלא תוכח אותו בדרך זלזול לומר לו לך אתה. **רק אדרבה תאמר לו חכם אתה, ואם כן חרפה היא לאיש במוך לו לעשות כה וכה**, זהו 'הוכח לחכם', כלומר, תעשהו לך חלום, אז יאהבך וישמע לקול דבריך ויקבל מוסר.

¹⁹ מש"כ ט. ט.

²⁰ ואתא בספרי"ק **אורח חיים** (פר נח): ושאלתי לו עוד, **אם רואין אדם רשע לפני הממוק האריך אפשר לאהוב אותו, והיה לו הלא נשמח כל אדם חכם לאחי ממוק** (עי' זוהר"א ח"א מט. א.), ועל כן חייב לו רחמנות על הש"ת? **השניצוף הקדוש שלו נלכד בקליפות**, ע"כ, ודברי פי חכם חן.

ואם כן אם האדם המוכיח ומשתדל להשיב רבים מעון הוא כתמר, שאין לו אלא כל אחד לאביו שבשמים, **ולתוכחה זו יש לו רחמנות על הש"ת** **סנפל הניצוף הקדוש בקליפות**, ועל כן אינו רוצה ליקח מהרשע שאין מקבל ממנו מוסר החלק הטוב שלו, **רק שמשתדל עמו הרבה פעמים בתוכחה באהבה, ומבקש מהש"ת שיעזור לו שישוב אליו**, כי הוא הנותן יד לפושעים ועוזרם לשוב אליו, זה הצדיק יפרח ועושה פירות.

²¹ כמש"כ בספרי"ק **מאור ושמש** (בפירושו) וז"ל: וזה שאמר הכתוב אשר דיבר משה אל כל ישראל, רצה לומר שאמר דיבוריו הזכים ותוכחה על כלל ישראל והיה מרומם בהם לכל יחיד ויחיד פרטי מעשיו החטאים אשר עשה באותו מקום שחטא להתעורר לכבם להביאם לתשובה שלימה על חטאים קטנים כגדולים כמבואר לעיל, לזאת הקדים להם מעשיהם אשר פעלו וחסאו אשר אין החטא גדול כל כך כמעשה העגל ולבסוף אמר ודי זהב הוא העגל, רצה לומר שהביאם לתשובה כל כך על מעשי החטאים

דבר שאינו נשמע²⁰.

עוד מובא בספה"ק יטב לב, כי יש בכוח האדם להוכיח את רעו, רק בתנאי שאף הוא עבר קשיים כעין אלו בחייו, מפני שרק אז יקבלו את תוכחתו, וגם הוא ידון אותם יותר לכף זכות, ומאריך ה"יטב לב' לבאר כי לפעמים אף די בדוגמא אישית ללא אמירת תוכחה כלל, וממנו יראו וכן יעשו²¹.

עוד מוסיף, כי בקודה זו היה קיים ההבדל המשמעותי

שבין אברהם אבינו לנח²², כי בעוד שאברהם אבינו לא היה עובד ומכיר את אלוקיו מנעוריו, והיה משום כך ראוי להדריך את כל העולם בתשובה, שהיו בני האדם לומדים ממדמותו ומדוגמתו האישית, הרי שנח נולד במגז טוב, ויגדל ממדול²³, מעודו לא היה נזקק להילחם על יצרו, ולכן לא היה לו מבוא ללמד זכות אבני דורו - מחד, ומצד שני לא היו דבריו נכנסים באזניהם כי נגד פניו יענו: מאין לך כל אלה, האם בחנת וידעת מהותם, ובעניין זה אף הייתה עצתו של יתרו למשה רבינו, עיין שם²⁴.

מוושינאז הפסוק (מכבד יח, כג) ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד (בתבחרו בניו לבין קונו) והם (האנשים מבלעדי) ישאו עונם, לשוב בתשובה עליהם. ועל דבר זה קדושת ד"ה וזהו ע"פ קדושת י"ט, י"ז) לא תשגא את אחיך, אז הלבבות קרובות, ועל ידי זה בלבב לבד הוכח (את עמך, ובוהו) תוכיח את עמיתך, כמבואר בפרשת מטות (אות ה) באורך, ע"ש.

²⁰ וזה לשון קדשו (פרשת נח): והנה, נודע מה דאיתא במדרש (ב"ר ל' ח) על הפסוק נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, כל מי שנאמר בו היה, מתחילתו ועד סופו הוא צדיק, ע"י"ש. ביאור הדברים לדעתו, כי נח נולד במגז טוב, וצדקתו באה לו מתולדתו הראויה, והראיה דנולד מהול (אבות דר"פ פ"ב ה"ה), משולל הערלה הנקרא' ותקוני זוהר, תקון פ"ד, ע"פ ע"ב) רע, ומיד נקרא נח על שם העתיד כמבואר בוהר הק' (באשית נח ע"ב) ובנדר הקודש (ב"ר כ"ה ג), ולא ביגיעה ועמל באה לו צדקתו. על כן לא היה לו מבוא ללמד זכות

אבני דורו, כי הוא לא ידע את יצרו ואת ערפם הקשה, כי מעודו לא היה נצרך לאותו דבר להילחם ביצרו. ומתאי טעמא גופיה לא החזיר בתשובה, אם כי כודאי הויכחם, לא נכנסו דבריו באזניהם, וכמבואר בספר אהל יעקב (ראש פרשת נח) שאין תוכחה מצלחת רק בדומה לו, שלכך נאמר על אברהם היה מגייר וגו', מתוקן להדריך כל העולם בתשובה, כי אילו היה עובד ומכיר ה' מעוררו לא היה בידו להוכיחם על תועבותיהם ועצביהם, כי נגד פניו יענו מאין לך כל אלה האם בחנת ונסית לדעת מהותם, עי"ש.

ומזה נשפוט כי נח שהיה צדיק מרחם ועמוסם לא ידע ברע, לא הצליח בתוכחתו כי לא לקחו ראייה מאתו, כי אין לו יצר הרע מעודו, וענו ואמרו אילו היה לו יצר הרע גם הוא היה כאחד מהם ח"ו, ולכן לא הועיל בתוכחתו. ולא התפלל עליהם, שלפי טבעו הטוב ממולדתו לא מצא להם זכות. וזהו שאמר הכתוב נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, מתחילתו ועד סופו, כפירוש המדרש, זאת הייתה הסיבה את האלהים התהלך נח, מה שהסכים למדת הדין ולא למד עליהם זכות, כאמור.

²¹ אדר"נ פ"ב ה"ה.

²² וזה לשון קדשו (פ"ר יתרו): אולם נודע מה שכתב בספר אהל יעקב (יש"ש) פרישת נח אברהם ד"ה ד"ה ד"ה) כי לא יוכל להוכיח רק מי שדומה לחברו, וזהו שנאמר (ויקרא י"ט ז') הוכח תוכיח את עמיתך דיבא, והלא דיבא מחייב עניני רובי אלוהין בן חרסום עשירים (ינמא לה ע"ב), ע"ש. אם כן משה שהיה כולו רוחני, וגוף שלו היה בחינת מלאך, והראיה שהיה ארבעים יום בהר בלא אכילה ושתייה, וכל עניני עולם הזה היה נבזה בעיניו ונמאס, אם כן מי ישמע לקולו באמרו תוכחה בעסק נשמית שהוא אינו נבדל זו כלל. לזו אמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וגו', פירש רש"י עשירים, הרי שידועים בעניני גשמייות, ועם כל זה הם שונאים בצד וכו'. והיא הלא הדבר הגדול, ר"ל על דרך שפירשו (מפד"ל סוכה כ"ח) דבר גדול זה מעשה מרכבה, שמדבר מגדול ה' ומהולל (תהלים קמ"ג, ו) ודבר קטן היות דאבי ורבא,

עירו נתפס על אנשי עירו בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו. והנה למחות ברבים לא כל אדם זוכה. וממילא אם נראה לו שלא ישמעו לדבריו אי שם שמונה לומר דבר הנשמע כן מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע לכן ברבים נקרא בקמץ' דהיינו שצריך לקמץ פיו שלא לומר תוכחה ברבים. אבל ביחוד רובא דאישא' אנשי ביתו מיכף כייפי ליה צריך למחות באנשי ביתו ולכן ביחוד נקרא בטעם התחנות פתוח דמורה שיפתח פיהו ויוכיח לאנשי ביתו. והיום שטעיתא א"ע וקראתי בטעם התחנות בצבור. וכשהגעתי ללא תרצח נזכרתי. חשבתי שזה היה לי לסבה שנרמז לי שצריך אני לפתוח פי ולחזק מה שהיה קודם במחשבותי אם להגיד או לחדול ועתה ראיתי כי מוכרח אני להגיד וכו'.

²³ יבמות ט"ו ע"ה.

²⁴ וזה לשון קדשו (פ"ר ק"ז): לך קך מארצך וממולדתך וגו' אל הארץ אשר ארץ (ב' א' א-א). יש לקדקד, זהוה ליה למימר ארצה לך, ומהו ארצך. ונראה לי על פי מה שכתב הבינה לעתים דרוש ס"ד לפרש מאמר הנביא על מלך המשיח (ישעיה י"ג ד) ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ, כלומר, מה ששאר בני אדם יצטרכו אמירה, יעשה הוא בלא מוצא שפתים, שהוא בעצמו יעשה הצדק והמישור, וזה יעשה רושם בלב כל אדם וממנו יראו וכן יעשו, כהא דאיתא בבא בתרא סוף פרק חזקת הבתים (ס' ב"ב) ינאי זהוה ליה אילן הנוטה לרשות הרבים כו' שדר קציייה, למחר אמר ליה זיל חזיא, אי קך דידי קך דידך, עי"ש. ועל דרך זה אמר אויב (י' כ"ה) מה נמצא אמרי ישר ומה יוכיח הוכח מכס, כלומר, התוכחה הבא מכס מכ מעשיכם, בלי שום דיבור ואמירה. והו' שאמרנו (בבב"ב י' ע"ב) כל מי שיש בו (בתוכו) יראת שמים דבריו נשמעים, וממילא עושים רושם אפילו אין אומר ודברים, כי אם בראיה בעלמא שרואים מעשיו הטובים, ממנו יקחו עשות כמוהו, ע"כ דבריו, ועיין מה שכתבתי בזה פרשת מטות באורך.

עוד כתב שם בעניין זה (פ"ר האזינו, אות ג) וז"ל: יתבאר האזינו השמים ואדמה וגו' (ב' א-א) על פי מה שכתב הבינה לעתים דרוש ס"ד כי עיקר התוכחה תלוי בכשרון המעשים ויושר לבו של המוכיח, ובה פירש מאמר איוב (י' כ"ב-כ) מה נמצא אמרי ישר, אם היות היושר שעשה האדם הוא דבר נעלם בלי השמעת קול, עם כל זה הם משמיעים קול גדול כאלו ירעו אף יצריחו באזני בני אדם לאמר עשו כמוני, ומה יוכיח הוכח מכס, התוכחה הוא מעצמיכם בלי שום דיבור, כי הלהוכח מלים החשוב לחשוב מחשבות לחבר מלים, ולרוח אמרי נואש, האמרים הבאים מהנואש הוא הבלתי מתקטט בעצמו. וזה שאמרנו חז"ל (בבב"ב י' ע"ב) כל מי שיש בו יראת שמים דבריו (הנעלמים) נשמעים, בלב אחרים. והו' שנאמר (קהלת י' ב) סוף דבר הכל נשמע בלב אחרים, את אלקים ירא וגו', כי זה לא אדם יכול לעשות, ולפי יצטרך לזה חכמה גדולה הבלתי נמצאת אצל כמה אנשים, ע"כ דבריו. ועל דרך זה פירש דודי הגאון הק' מה"ר אריה ליב זצלה"ה

על דרך זה, מובא בספה"ק נועם אלימלך¹², כי האדם יכול להוכיח את חברו רק אם הוא כבר השלים את עצמו בכל חלקי נפשו, כיון שרק אז הוא אכן מתכוון לתועלת חברו, ולא לפורקן קשייו ואי היכולת שלו להתמודד עם חלקיו השליליים, וספק - אם כן - אם יש בימינו מי שיכול להוכיח¹³, ועל כל פנים יקיים את מצוות התוכחה על עצמו...

וכן כתב בספה"ק יסוד העבודה, כי במידת התוכחה אין אומרים ש'מתוך שלא לשמה בא לשמה'¹⁴, אלא אם מכוון

שלא לשמה אסור לו להוכיח¹⁵.

בין המצרים

כאשר אין מערכת היחסים שבין בני האדם תקינה, הם לא מכירים בחסרונות שלהם היכולים להשתלם דווקא על ידי האחדות שבין כל סוגי בני האדם, וכן גם לא אדם בעצמו אינו מכיר בחסרונותיו ומקבל אותם - על ידי הארתם באור הנשמה - באהבה, או אז אין מלכות השי"ת שורה, השכינה מסתלקת ומתגולגלת בעפר, כלומר, אין לאלוקות התגלות והופעה מושלמת כאן בעולם¹⁶.

שיינים נלחמים במדינתם שלא להחריב ארצם ע"י המלחמה, רק הם יוצאים לקרוא אויביהם למקום מדינתם ושם נלחמים בזרוע, וזה הסימן הגבורה וחיוזו הכל. וכמו כן צריך לומר מי שעובד ד' בתלית לא נפלאה המלחמה לעשותה בשבתות וי"ט שאז בחירות הקדושה מצויה, רק דווקא בימים הנמוכים ושפלים בשנת להתגבר וללחום נגד כל מחשבות און, ועל ידי כן מוציא הניצוצי קדושים האסורים בקליפה שמהם נעשה המחשבות, וזה הוציאה ותשרף לאחר הוצאת הניצוצי קדושה ותשרף המחשבה בעל עיי"ש באריות דבריו הקדושים.

עוד כ' שם בס' ה"ל בפ' מסעי ז"ל, והנה הפרשה הזאת נקראת תמיד בין המצרים כו', הגם שהזמן גרמא להיות עצב ונאנח על חורבן בית ה', עם כל זה יש לחזק את עצמו ולטהר לבבו ולעבוד ה' בתורה ותפלה בשמחה, בפרט בשעת אמירת שירות ותשבחות כו', וכל הנמשל ודומא כביכול אל קדושתם יתברך שבדואי משרתים שברקיע נעמיים ומקלסים שמו, רק בזמן שביהמ"ק חרב יש עצב בבתי בראי, אז צריכים מי אשר נגע יראת ה' בלבם, להתחזק ולכנס אל בתי גוואי, ולהפשיט עצמו מכל מיני עצבות, ולשמח כבוד המלך, ולומר לפניו אתה מלכנו מעולם כו'. וכבר הקדים לנו אדמו"ר זללה"ה הנ"ל רמז בפסוק (איכה א. א.) כל רודפיה השיגה בין המצרים, דהיינו כל מי שרודף להמליך את הברוא יוכל להשיג יותר דווקא בימים אלו בין המצרים. למשל כי כשהשר יושב בביתו אז אימתו מוטלת אשר לא כל איש ואיש יכול לבוא פנימה, מה שאין כן אם השר עובר בשווקים וברחובות חוץ לפלטרין שלו אז הוא קרוב לכל קוראיו ויאיזו שועת כל הקוראים בשמו. וכן הנמשל לדעת כי בזמן הזה כי בצפור נודדת מקנה וגו' לכן הרשות נתונה לכל אדם להתקרב אל מלכו של עולם והוא עונה אליהם ע"ל.

ועיקר הענין להתחזק ולאמץ לבבו בעתים הללו, לבלתי יפול ברשת ההתרשלות מעבוד ה' חלילה, ואפי' בתשעה באב שהוא חושך למראה עין, הגם שיש לבכות במר נפש על כל אשר מצאתנו בזמן הגואל. מ"מ יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה, וישמח ה' במעשיו והיתה לו המלכה כימי קדם. ע"ל עיי"ש וכו'. והנה לכאורה דבריו קדושים נראים כסותרים זה את זה, כי פעם אמר אשר בימים הללו בין המצרים נופל הצדיק מעט ממדרגתו, ופעם אמר כי אדרבה בימים הללו העת גורם לקרב את עצמו למלך מלכי המלכים ב"ה.

אכן כוונת דבריו כי הענין הוא כן, כי באמת בימים הללו נופל הצדיק ממדרגתו, וקשה מאוד בימים הללו לעשות עובדא שיהיה בתלית השלימות בלי פניה ומחשבה זרה, מחמת כי אז בימים האלו הוא תגבורות החשבות ושליטת ואחיות החיצונים כנובד, אמנם הצדיק מתגבר ומתאמץ מאוד לבלט כל המחשבות, ומתחזק בכל כחו בעבודת השי"ת בשלימות, ומוציא הניצוצות קדושים מתוך עמקי הקליפות, וזוה

שמדבר מקטן, עיין בנועם מגדים פרשת בראשית (ידה עפיו רד"ל). וכן הפירוש בכאן, והיה כל הדבר הגדול ר"ל דבריו של גדול ה' ומהולל היינו תורה ותפלה ומעשה מרכבה, מי שצריך לשאול בזה איה ענין יביאו אליו. וכל הדבר הקטן, היינו עסקי גשמיים שהם דבריו של קטן, ושפטו הם להדריך העם איך ינתהו בזה, כי הם הדומין להם בעינים אלו. וזהו ושפטו את העם בכל עת, אפילו בעת עסקי הגשמיים. או ירמוז למה שאמרו (כתובות ג) עושה צדקה בכל עת (תהלים קנ. ג) זה הזן כו', והבן.

¹² וזה לשון קדשו (פר צוה): או יאמר דהתורה הקדושה מלמדת אותנו דרכי מוסר ותוכחה איך יוכיח אדם את חברו דהנה האדם הרוצה להוכיח בני אדם צריך להיות קדוש וטהור בכל בחינותיו דהיינו נר"נ הוא טהור וגופו טהור ואז הוכיח תוכיח את עמיתו ולא ישא עליו חטא דאי לאו הכי שיהיה נכח עם כל אפניו בקדושה ובטהרה אזי בלתי אפשרי שתוכחתו יעלה כהוגן אף אם יצוה בטוב לבני אדם ויעשו על פיו גם שניהם אינם יכולים שיהיה מעשיהם בשלימות ויפנה לבבם זה ככה יאמר בלבבו להתפאר בלבו איך מעלתו גדולה שזיכה את חברו במצות ה' לעשותה ותועבת ה' כל גבה לב.

¹³ מרגניתא טבא לר' יונתן וואלינר, הודפס בסוף ספר 'אהבת חסד'.

¹⁴ פסחים מט ע"ב.

¹⁵ וזה לשון קדשו (ר"ב פ"ט): ומדת התוכחה ולפרנס כבוד שם השי"ת רביים, וליחד שמו הגדול בכל מעשיו ושלא יפסדו גם להנאת עצמו ולכבודו ואפילו לקווי שכר אסור שנקרא שלא לשמה.

¹⁶ וראה באריות מה שביאר בספה"ק אמרי יוסף (פר דברים) ע"פ דברי הר"ק בעל העבודת ישראל מקאזניץ ז"ע את מעלת ימי בין המצרים, וז"ל: ואעתיק לך לשון הסה"ק עבודת ישראל בפ' ויגש (דה מדרש שר השרים) וז"ל, דהנה גם הצדיקים ההולכים ומתקרבים בקדושתם תמיד לפני השי"ת, מכל מקום לכל יש עת וזמן תחת השמים שירידים באפס מה מקדושתם, כגון בימי טבת ושבת או בימי תמוז ואלו, שהם בעצמם ימי ירידה שבהם נחרב הבית כי כדאיתא בזה"ק (ר"ב יח ע"ב) דחולקא דיעקב בניסן אייר סיון וחולקא דעשו בתלת ירחין טבת תמוז אב כו'.

וגד ליהודה, הוא הצדיק שנקרא יהודה, על שם כי ימלא פיו בברכה והודאה תחת השי"ת וממליכו, אבל בשלש חדשים אלו ויגד זנתה תמר לכתך, פי הכלה העליונה היא המלכות יורדת אז בעולם התמורה והחסרון, ונקרא לשון זנות והשטה, וממילא שמתבלבל הצדיק מעבודתו ואעפ"י שצדיק שמתבלבל קצת, ע"כ כל זה יקום והתהלך על משעתו, וצריך לחזק את עצמו כלב הארי ולא יפול ח"ו, רק בירידה שהוא צורך עלי ומקצץ ענפי החשבות ואורח צדיקים כאור נוגה.

ויאמר יהודה הוציאה ותשרף (שם), כלומר הצדיק מתגבר בקדושתו כאש בוערת ושרוף המחשבה המכבלת אותו, למשל כדרכי המלכים הגבורים

וכך שנו חז"ל במסכת שבת³⁰:

"אמר רבי יצחק: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושווה קטן וגדול, שנאמר 'וזהו כעם ככהן' וכתוב בתריה 'הבוק תבוק הארץ':"

"אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רשב"א אמר רבי חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר 'היו שריה כאילים לא מצאו מרעה'. מה איל זה ראשו של זה בצד וזנבו של זה - אף ישראל שבאותו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה":

החורבן של ירושלים בא בעקבות אי ההכרה בשלימות הנוצרת דווקא מהאיחוד של כל הסוגים³¹. כשכל אחד נותן ביטוי לאלוקות באמצעות תכונותיו ואישיותו הייחודית, כל אחד דומיננטי בחלק מסוים ושלימים את חברו בזה באופן של משפיע ומקבל, בבחינת 'אדם'³².

כאשר תגלה ההרמוניה שבאיחוד כל בני ישראל, ובמקביל האיחוד שבין כל כוחות הנפש שבאדם, או אז יתגלה איך שכל ה'תוכחות' שהיו אומרים הנביאים אינם אלא 'שירה'³³, ותהיה הגאולה האמתית והשלימה.

וזו היא גם כן כוונת אמרם ז"ל (ברכות ו' ע"ב) של אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, פירוש נשמעים לעצמו וד"ל, וכי.

וזהו אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל, פירוש אלה הדברים אשר דיבר משה, היו באופן שיצדק על ישראל השומעים בחינת כל, בחינת מדת יסוד הנקראת כל (והורג רנה), בחינת משפיע, וזהו עבר הירדן, רומז גם כן לבחינת משפיע, מדת יסוד, הנקראת עבר הירדן, כי דרך מדת היסוד עוברים כל ההשפעות אל מדת המלכות הנקראת ירדן כנוגע (עי' לקו"ט ד"ה אשר בעבר הירדן).

וזהו מה דאיתא במדרש, אתמול אמרת כי ועכשיו אתה מדבר כל כך. היינו מפני מה לא היה כל כך הלאה בהדיבורים מקודם, שהיו בבחינת משפיע ומקבל, ועל זה אמר רבי יצחק, אם אתה כה פה שנה את התורה הדברים רומז ל"ש מלאכות האסורים שבת, ופירושו שבעבטת קודש ישראל השומעים גם כן בחינת משפיע שוב באור החוזה וכי.

וזהו גם כן רמז הרמזו במקרא קודש שלפנינו באמרו אלה הדברים, פירוש אלה הדברים רומז לשבת קודש, על דרך אמרו (שבת ע"ג) אלה הדברים רומז ל"ש מלאכות האסורים שבת, ופירושו שבעבטת קודש אזי ראוי להוכיח, כי שבת קודש היא בחינת נשמה, אותיות משנה, בחינת משנה תורה, בחינת מעיין הנובע, ואזי יצדק על תוכחת דברים בחינת אשר דיבר משה אל כל ישראל, בחינת משפיע ומקבל, וכ"ל וד"ל.

ובזה יש לפרש כוונת המדרש רבה בפסוק זה, וזה לשונו, אלה הדברים, זהו שאמר הכתוב (משלי כב כג) מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, מוכיח זה אדם, אדם אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד לא) ואתן צאני צאן מרעיית אדם אתם כן, ועיני שם, וכוננתם כב"ל, והיינו, כי אדם הוא ראשי תיבות אשר דיבר משה, ופירושו שהתוכחה של משה היתה באופן שיצדק על ישראל בחינת אדם, שהוא הראשי תיבות של אשר דיבר משה, והיינו שהיו ישראל גם כן בבחינת משפיע שוב באור החוזה, כמו בהדיבורים של משה וד"ל.

והנה ידוע כי את זה לעומת זה עשה האלהים (קהלת ו' ד'), היינו קומת הסטרא אחרא אדם בליעל, נגד עמליון אדם קדושה קומת הקדושה, וכמו שבמקראות התוכחה נרחבה ירושלים ונוקפה קומת הסטרא אחרא וכ"ל, כמו כן באמצעות הוויית וקיום התוכחה נבנית ירושלים וקומת הקדושה, אדם קדושה.

³⁰ כמוכא בספ"ק אש קודש להאדמ"ר מפיאסנא זצ"ל (לשמיני עשרת) בזה"ל: והנה היו נביאים שאמרו תוכחה ושירה, והיו נביאים שגמרו רק תוכחה וגילו את מעונש אשר יבא הם וחלילה, משא"כ לעתיד יתגלה שדבריו כלם רק שירה היתה כיון שאז יתגלה האור שבדיו ויתמתק הכל לרחמים, וזה עתידים כל הנביאים לומר שירה בקול אחד, בדברי כולם רק שירה יתגלה והראיה מהפסוק קול צופף וכו', מפני שצופים ממעלה למטה לכן גם מהדיו יגלו הרחמים.

נתעלה עוד יותר ויותר הצדיק, ומתקרב למלך מלכי המלכים הקב"ה, כי המעשה והעובדא שעושה הצדיק בימים הללו בשלימות הוא חשוב יותר הרבה מהעובדא שעושה בשאר הימים כנוגע.

³¹ ק"ט ע"ב.

³² וראה דברים נוראים שכתב בספ"ק מאור ושמש (פר אחרי): וגם מצינו בפנחס ויפתח שהגו שרירות בעצמן ולא רצו זה לליך אצל זה והיצר הרע היה מתגבר והולך בזה עד שלא רצו לקבל תוכחה מהנביאים, אדרבה שהצדיקים האמתיים היו מסתירים את עצמן כמו שכתוב (ישעיה ג' ד) לא אחיה חובט, וזה היה עיקר טעם שלהם שהיו ממאסים באותן הצדיקים שהיו מחמירים עליהם עבדות ה' והוכיחו אותן ובחרו באותן שהיו מיקל להם עבדות ה' ועל ידי זה נחרבו בעוונותיהם הרבים מקדש ראשון ושני, ובעונותיהם הרבים עדיין משטן מוקד רחמנא ליצלן שעוזבים את אנשי אמת ומדבקין עצמן לאורן המקליין בעבדות ה' וישומוהו לרב ולקציץ עליהם, ובאמת בלתי אפשר השיג ולידע על נכון מה' יתברך כי אם על ידי שילך להצדיקים האמתיים ולקדושים אשר בארץ המה מהם יוכל לידע דרכי ה' באמת ובאיה דרך ישכון אור.

³³ כמש"כ בספ"ק אהבת שלום (פר דברים) וז"ל: והנה להרחיב הדבר עוד יותר, הוא כך. דהנה אמרו חכמינו ז"ל (ערכין טז ע"ב) אמר רבי טרפון, תמה אני על שן בדרו זה שמקבל תוכחה. אפילו אם אמר לו טול קיסם מבין שיניך, אמר לו שר טול קורה מבין עיניך.

ונראה בכונתו, שבא להורות לנו אופן התוכחה. והיינו, שהמוכיח לאחרים, צריך שיהיה בבחינת משפיע ומקבל. על דרך משל, למעין הנובע, והוא משפיע ומשקה לאחרים תמיד בלי הפסק, וביותר שהוא משפיע לאחרים ודולים ממנו, ביותר הוא מקבל מימיו, והיינו שנובעים מימיו תמיד בלי הפסק, והוא מעיין המתגבר מניד בכל פעם יותר ויותר, ומורה את הארץ ומוליכה ומצמיחה ונושה פירות תמיד, ובאופן זה נקרא המעין בחינת משפיע ומקבל, וככה ממש הרוצה להוכיח על אופן שמועת (עי' משלי טו לא וזהו ב קפו ע"ב), צריך להיות בחינת משפיע ומקבל. והיינו שדבריו יהיו בבחינת אור של טל שנובע ואור החוזה לעצמו. והיינו שהמוכיח בעצמו צריך לשמוע תוכחתו, ואזי זוכה לעשות פירות ורשימה וחקיקה בלב אוזן השומעת תוכחתו.

וזו היא כוונת אמרם ז"ל (שבת קט"ז ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, פירוש כי בנדע דזה רומז ליסוד (והורג ג' א'), בחינת משפיע, וזהו שבביל שלא הוכיחו זה את זה דייקא, פירוש על שלא היתה תוכחתם באופן שמקבל התוכחה יחא גם כן בבחינת זה, בחינת משפיע באור החוזה להמוכיח, ועל ידי זה הרי ירושלים, ונבנית קומת הסטרא אחרא רח"ל, כי צריך שתהיה התוכחה באופן שיחא המוכיח המשפיע לתוכחתו, ומקבל התוכחה, שניהם בבחינת זה, בחינת משפיע, ויחא כל אחד משפיע ומקבל, והיינו שהיו דברי המוכיח באופן של שיצדק על השומעים בחינת משפיע שוב באור החוזה להמוכיח, וכ"ל.